

ANNA TUNIA*

ZWOLNIENIE Z ZAJĘĆ SZKOLNYCH
W CELU ODBYCIA REKOLEKCJI WIELKOPOSTNYCH
A POSZANOWANIE ZASADY RÓWNOUPRAWNIENIA
KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

1. UWAGI WSTĘPNE

Dokonywanie zwolnień uczniów z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych jest zagadnieniem obecnym w dyskusji naukowej od dawna, podejmowanym w aspekcie obecności religii w publicznym systemie oświaty. Zagadnienie to stanowi jednocześnie jedną z najbardziej wrażliwych kwestii w stosunkach państwa ze związkami wyznaniowymi, rozpatrywaną na tle poszanowania konstytucyjnych zasad demokratycznego państwa prawa¹.

Celem niniejszego artykułu będzie ukazanie problemu zgodności przepisów dotyczących zwolnień uczniów z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych z zasadą równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, gwarantowaną w art.

* Dr hab., Katedra Prawa Technologii Informatycznych i Komunikacyjnych, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: atunia@kul.pl

¹ Zob. np. Jarosław Szymanek, „Nauczanie religii w szkole publicznej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (kwestie wybrane)”, w: *Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym*, red. Tadeusz J. Zieliński (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT, 2012), 63 i nn.

25 ust. 1 Konstytucji RP oraz zasadą równości wobec prawa, o której mowa w art. 32 Konstytucji RP².

W związku z tym w pierwszej kolejności wyjaśnienia będą wymagały podstawy prawne zwolnień uczniów z zajęć szkolnych, to znaczy czy przepisy te przyjęte zostały zgodnie z obowiązującymi standardami stanowienia prawa w Rzeczypospolitej Polskiej oraz do jakiej dziedziny prawa polskiego one należą, tj. prawa oświatowego regulującego zasady działania systemu oświaty w Polsce, czy też prawa odnoszącego się do wolności religijnej jednostek. W następnej zaś kolejności podjęte zostaną ustalenia dotyczące celu dokonywanych zwolnień oraz podmiotów uprawnionych do ich otrzymania.

2. PODSTAWY PRAWNE ZWOLNIEŃ UCZNIÓW Z ZAJĘĆ SZKOLNYCH

Obowiązujący w Polsce fakultatywny model edukacji religijnej³, zakłada że szkoła publiczna organizuje naukę religii określonego wyznania, jeżeli wolę uczestniczenia w niej wyrazi odpowiednia liczba zainteresowanych tym osób, tj. uczniów lub ich prawnych opiekunów⁴.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

³ Model ten przyjęty został na pocz. lat 90-tych ub. stulecia. Szerzej: Artur Mezglewski, „Kwestie problematyczne związane z wprowadzeniem nauczania religii do szkół publicznych w Polsce”, *Prawo – Administracja – Kościół* 3 (2005): 65-88; tenże, „Rozwiązania tymczasowe w zakresie statusu lekcji religii oraz statusu pracowniczego katechetów w roku szkolnym 1990/1991”, w: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. Dariusz Walencik (Katowice – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów w Bielski Białej, 2009), 187-198; tenże, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009).

⁴ Według aktualnie przyjętych standardów wymóg ten istnieje, gdy w danej grupie klasowej zainteresowanych jest nauką religii co najmniej 7 uczniów. Dla mniejszej liczby uczniów lekcje religii powinny być organizowane w grupie międzyklasowej. Podstawą jest pisemne oświadczenie zainteresowanych osób. Szerzej: Artur Mezglewski, „Usunięcie i przywrócenie nauczania religii do szkół”, w: *Katecheza dzisiaj – problemy prawne i teologiczne*, red. Waldemar Janiga, Artur Mezglewski, (Krosno–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, 2000), 97-198; Waldemar Janiga, Artur Mezglewski, „Nauczanie religii w szkołach publicznych”, *Roczniki Nauk Prawnych* 9/1 (2001): 146; Paweł Borecki, „Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole publicz-

Podstawę organizacji nauczania religijnego w publicznych szkołach i przedszkolach stanowią przepisy ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁵ oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach⁶, wydane na podstawie upoważnienia zawartego w art. 12 ust. 2 wymienionej ustawy, polecającego ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania, wydanie – w porozumieniu z władzami Kościoła Katolickiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych – aktu wykonawczego określającego sposób wykonywania przez szkoły zadań w zakresie organizowania nauki religii⁷.

W rozporządzeniu tym zawarty został przepis (§10) uprawniający uczniów uczęszczających na szkolną naukę religii do otrzymania zwolnienia z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych. Paragraf 10, ustęp 1, zdanie 1-sze tego rozporządzenia stanowi bowiem, że „uczniowie uczęszczający na naukę religii uzyskują trzy kolejne dni zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych, jeżeli religia lub wyznanie, do którego należą, nakłada na swoich członków tego rodzaju obowiązek”. W istocie zatem to nie ustawa, lecz akt wykonawczy określił przesłanki oraz tryb organizacji nauczania religijnego w szkołach publicznych⁸, włączając jednocześnie w zakres tego nauczania uczestnictwo uczniów w rekolekcjach wielkopostnych.

Szczegółowe zasady odnoszące się do organizacji rekolekcji szkolnych – zgodnie z brzmieniem §10 ust. 1 zd. 3-cie rozporządzenia MEN z 1992 r. – pozostawione zostały do uzgodnienia w drodze odrębnych

nej”, *Państwo i Prawo* 7 (2008): 65-66; tenże, „Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim”, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 10 (2007): 143.

⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2015 r., poz. 2156 z późn. zm.

⁶ Dz.U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.

⁷ Zob. też: Henryk Misztal, „Gwarancje prawa międzynarodowego i polskiego w zakresie uprawnień rodziców do religijnego wychowania dzieci”, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 1 (2000): 17-18.

⁸ Zob. Mateusz Pilich, „Prawne aspekty nauczania religii i krzewienia religijności w szkołach publicznych”, w: *Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym*, red. Tadeusz J. Zieliński (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT, 2012), 28.

ustaleń między organizującymi rekolekcje a szkołą. Ponieważ nie sprecyzowano formy tych ustaleń, przyjmuje się, że chodzi tu o rodzaj porozumienia zawartego między szkołą a organizującym rekolekcje wielkopostne związkiem wyznaniowym, którego przedmiotem jest ustalenie warunków dotyczących m.in. czasu ich przeprowadzenia. Porozumienie takie może zostać zawarte w dowolnej formie, pisemnej lub ustnej. Istotne jest by było ono wyrazem woli obu stron, a więc w znaczeniu prawnym, było zgodnym oświadczeniem woli równo-uprawnionych podmiotów⁹.

W przypadku rekolekcji organizowanych przez Kościół katolicki zalecenia dotyczące zasad ich organizacji i przygotowania zawiera także *Dyrektorium katechetyczne* przyjęte przez Konferencję Episkopatu Polski¹⁰, które poleca stosować się w tym względzie do przepisów prawa partykularnego diecezji (n. 88)¹¹. Dyrektorium to nie ma jednak charakteru wiążącego dla władz oświatowych. Dokument ten trudno byłoby także zaliczyć do norm prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego. Wprawdzie prawo wewnętrzne tego Kościoła stanowią także biskupi diecezjalni, jednakże te normy partykularne ani nie są skodyfikowane, ani łatwo dostępne, ani też – najczęściej – jasne w swoim przekazie. Trudno jest też oczekiwać ich znajomości przez osoby piastujące stanowiska organów decyzyjnych w polskiej oświacie¹².

Odnosząc się do wymienionych podstaw prawnych zwolnień uczniów z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych – przede wszystkim – stwierdzić trzeba, że zawarta w art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, delegacja dla ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do wydania przedmiotowego rozporządzenia nie jest prawidłowa w świetle standardów wynikających z art. 92 ust. 1

⁹ Zob. Patryk Kuzior, *Organizacja rekolekcji – pytania i odpowiedzi*, https://mroczkowsp.edupage.org/files/Organizacja_rekolekcji_.pdf [dostęp: 30.04.2016].

¹⁰ Dokument ten został przyjęty podczas 313 zebrania plenarnego Episkopatu Polski w Łowiczu w dniu 20 czerwca 2001 r.

¹¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011).

¹² Zob. Anna Tunia, *Recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015), 186.

Konstytucji RP¹³. Ustawodawca powinien bowiem wyraźnie określić zakres spraw przekazanych do uregulowania w rozporządzeniu oraz wskazać wytyczne dotyczące jego treści. Tymczasem w treści delegacji zawartej w art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty jest mowa jedynie o „określeniu sposobu wykonywania przez szkoły zadań, o których mowa w ust. 1 ustawy”, tj. zadań w zakresie organizowania nauki religii w szkole.

Brak wyraźnego wskazania zakresu spraw podlegających szczegółowemu uregulowaniu w drodze ministerialnego rozporządzenia nie wyklucza jednak zasadności stwierdzenia, iż dokonywanie zwolnień uczniów z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych nie należy do zakresu pojęcia „organizowanie nauki religii”. Rekolekcje wielkopostne nie są bowiem elementem szkolnej nauki religii. Przyznanie uczniom powyższego uprawnienia wykracza poza zakres ustawowej delegacji, stając się – jak słusznie zaznacza się w literaturze przedmiotu – podstawą do uznania, że minister dokonał nieuzasadnionego rozszerzenia konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do nauczania religii w szkole publicznej (art. 53 ust. 4 Konstytucji RP)¹⁴.

Poza tym trzeba też zwrócić uwagę, że przepis, który przyznaje prawo do dokonywania zwolnień uczniów z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych – a więc przepis, który w istocie odnosi się do wykonywania określonej formy kultu religijnego – nie powinien znajdować się w akcie prawnym należącym do sfery przepisów oświatowych, tj. przepisów, których przedmiotem są normy regulujące działanie, organizację oraz nadzór nad systemem oświaty w Polsce¹⁵. Gwarancje wykonywania takiego kultu powinny zostać określone w ustawie, której przedmiotem jest ochrona wolności religij-

¹³ Zob. Mateusz Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Lex 2015, nr 480909; Pilich, „Prawne aspekty nauczania religii”, 40-41.

¹⁴ Zob. Tadeusz J. Zieliński, „Konstytucyjne granice obecności religii w polskiej szkole publicznej”, w: *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. Paweł Borecki, Andrzej Czohara, Tadeusz J. Zieliński (Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis, 2008), 525.

¹⁵ Por. Adam Balicki, Magdalena Pyter, *Prawo oświatowe* (Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2011), 4.

nej jednostek, bądź w ustawach regulujących w sposób indywidualny status prawny poszczególnych związków wyznaniowych w państwie¹⁶. W tym drugim wypadku nasuwa się jednak wątpliwość, czy uregulowanie powyższego uprawnienia w ustawach indywidualnych nie będzie stanowiło przejawu dyskryminacji wobec wiernych należących do wspólnot religijnych działających na podstawie wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych.

3. PRZEDMIOT (CEL) ZWOLNIEŃ Z ZAJĘĆ SZKOLNYCH

Zgodnie z §10 ust. 1 rozporządzenia MEN z 1992 r. celem dokonywania zwolnień uczniów z zajęć szkolnych jest „odbycie rekolekcji wielkopostnych”. Zauważyć jednak trzeba, że w treści ustawowej delegacji nie ma mowy o „rekolekcjach”, czy też o „rekolekcjach wielkopostnych”, które miałyby stanowić element edukacji religijnej w szkole¹⁷. Termin „rekolekcje” czy też „rekolekcje wielkopostne”, użyty w ministerialnym rozporządzeniu, nie jest definiowany przez prawo polskie. Jest to termin kanoniczny, zaczerpnięty z nauki Kościoła katolickiego, gdzie pod pojęciem „rekolekcji” rozumie się zwykle kilkudniowy cykl nauk głoszonych wiernym, mający na celu pogłębienie i umocnienie ich wiary, połączony często ze spełnianiem innych czynności religijnych mających służyć ich odnowie duchowej i moralnej (np. msza św., modlitwa, spowiedź).

Udział w rekolekcjach jest jedną z praktyk religijnych spełnianych przez wiernych należących do Kościoła katolickiego, a także innych kościołów chrześcijańskich. Rekolekcje te mogą odbywać się w różnym czasie i formie, oraz mogą być kierowane do różnych grup podmiotów (dzieci, młodzieży, rodziców). W Kościele katolickim rekolekcje organizowane są przede wszystkim w czasie Adwentu, poprzedzającym święta Bożego Narodzenia oraz w okresie Wielkiego Postu, który poprzedza Wielkanoc – stąd tradycyjnie nazywane są rekolekcjami „adwentowy-

¹⁶ Podobnie: Artur Mezglewski, „Podstawy prawne rekolekcji szkolnych w polskim systemie oświaty”, *Biuletyn Edukacji Medialnej* 1 (2013): 28-30.

¹⁷ Zob. Tunia, *Recepcja prawa*, 185.

mi” lub „wielkopostnymi”. Rekolekcje wielkopostne odbywają się także w Kościołach: prawosławnym, Ewangelicko-Augsburskim, Polskokatolickim, czy Starokatolickim Mariawitów. W literaturze przedmiotu rozważa się, co decyduje o statusie rekolekcji wielkopostnych, czy okres ich przeprowadzania, czy też ich nazwa, oraz czy rekolekcje wielkopostne można przeprowadzić w innym terminie, niż okres Wielkiego Postu¹⁸. Wydaje się, że z punktu widzenia prawa polskiego nie jest istotny czas ich przeprowadzania, lecz jedynie to, by dyrektor szkoły został powiadomiony o ich terminie, co najmniej miesiąc wcześniej (§10 ust. 2 rozporządzenia MEN z 1992 r.), a ponadto w przypadku, gdy na terenie szkoły prowadzona jest nauka religii więcej niż jednego wyznania, by kościoły i związki wyznaniowe dążyły do ustalenia wspólnego ich terminu (§10 ust. 3 rozporządzenia MEN z 1992 r.). Pozwala to bowiem dyrektorowi szkoły uwzględnić ten czas w planie organizacji zajęć szkolnych i zapewnić pełną realizację przyjętych przez szkołę programów nauczania poszczególnych zajęć edukacyjnych¹⁹.

Rekolekcje, jako praktyki religijne, mogą mieć charakter obowiązkowy (nakazany) lub dobrowolny. To, czy określona praktyka religijna jest obowiązkowa lub dobrowolna, określa doktryna lub prawo danej wspólnoty religijnej. Obowiązkowe praktyki religijne charakteryzują się koniecznością ich spełnienia przez wiernych, a obowiązek ten wynikać może zarówno z nakazów prawa Bożego, jak i prawa pozytywnego – powszechnego i partykularnego. Ich niespełnienie łączy się z reguły z określoną dolegliwością wymierzaną wiernemu w sposób określony przez daną doktrynę lub prawo. Praktyki religijne nieobowiązkowe, to z kolei te, które podejmowane są dobrowolnie przez osoby chcące pogłębić swoje życie duchowe i religijne. Są one zalecane przez Kościół, lecz ich niespełnianie nie wiąże się z wymierzaniem określonych dolegliwości wiernemu²⁰.

¹⁸ Zob. Mezglewski, „Podstawy prawne rekolekcji”, 29.

¹⁹ Zob. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Zasady dotyczące organizowania rekolekcji dla uczniów szkół publicznych* z 17 lutego 2016 r., <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/zasady-dotyczace-organizowania-rekolekcji-dla-uczniow-szkol-publicznych.html> [dostęp: 30.04.2016].

²⁰ Zarówno praktyki religijne obowiązkowe jak i nieobowiązkowe mogą mieć charakter regularny (niedzielna msza św. w Kościele katolickim), jak i nieregularny (modlitwa).

Ustalenie podstaw prawnych istnienia obowiązku uczestnictwa w rekolekcjach wielkopostnych przez uczniów uczęszczających na naukę religii w szkole, jak i zakresu tego obowiązku jest jednak problematyczne, nawet w stosunku do Kościoła katolickiego, który jest głównym propagatorem rekolekcji szkolnych²¹. Prawo powszechne tego Kościoła nie wspomina bowiem w ogóle na temat obowiązku udziału w rekolekcjach szkolnych. Takiego obowiązku nie da się też wywieść z przepisów partykularnych. W obowiązującym *Dyrektorium katechetycznym* jest mowa jedynie o prawie uczniów do zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji (n. 88), nie ma zaś mowy o tym, aby uczestniczenie w tych rekolekcjach stanowiło obowiązek ucznia-katolika²². W odniesieniu do tego problemu – w doktrynie – stwierdza się ponadto, że w Kościele katolickim najważniejsze obowiązki wyrażone zostały w przykazaniach, wśród których nie ma przykazania brzmiącego „w rekolekcjach wielkopostnych uczestniczyć”²³. Nie ma też nigdzie sformułowanej sankcji za nieuczestniczenie w tych praktykach. Pozwala to zatem przyjąć, że udział w rekolekcjach, jako forma praktykowania religii w Kościele katolickim ma charakter nieobowiązkowy. Z tych samych względów (brak wyraźnej regulacji) uznać trzeba za nieobowiązkowe tego rodzaju praktyki religijne w innych kościołach chrześcijańskich.

Brak wyraźnych podstaw prawnych obowiązku uczestnictwa w rekolekcjach wielkopostnych przez uczniów uprawnionych wyznań, rodzi (choć może tylko w teorii) pewną trudność dla władz oświato-

Mogą ponadto być spełniane publicznie i prywatnie. Szerzej: Anna Tunia, „Pielgrzymka jako kategoria wyznaniowa i turystyczna”, w: *Prawne aspekty turystyki pielgrzymkowej*, red. Anna Tunia (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014), 19-20.

²¹ Tunia, *Recepcja prawa*, 186.

²² Odnosny tekst *Dyrektorium katechetycznego* brzmi: „Uczniowie uczęszczający na lekcje religii w szkole mają prawo do zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych. Ich celem jest pogłębienie u uczniów więzi z Chrystusem i Kościołem, a także uzupełnienie nauki religii o właściwy katechezie wymiar inicjacyjny. Rekolekcje szkolne podejmują również zadania ewangelizacyjne wobec środowiska szkolnego. Aby te zadania mogły wypełnić, należy je starannie przygotować. Szczególną pieczę nad przygotowaniem rekolekcji sprawuje proboszcz wraz z katechetami. Wskazane jest, aby w przygotowaniu i przeprowadzeniu rekolekcji włączyli się nauczyciele i rodzice (...)”.

²³ Mezglowski, „Podstawy prawne rekolekcji”, 29.

wych, które zobligowane zostały ministerialnym rozporządzeniem do zwalniania uczniów uczestniczących w szkolnej nauce religii z zajęć lekcyjnych w celu udziału w tego rodzaju praktykach religijnych. Dyrektorzy szkół publicznych nie mają bowiem żadnych instrumentów, by stwierdzić, czy w danym związku wyznaniowym, którego uczniowie uczestniczą w szkolnej nauce religii, udział w rekolekcjach wielkopostnych jest obowiązkową praktyką religijną. Mogą jedynie dedukować – na podstawie wniosku uprawnionego podmiotu wyznaniowego dotyczącego ustalenia terminu rekolekcji wielkopostnych – iż praktyka taka ma charakter obowiązkowy w danej wspólnocie religijnej²⁴.

4. PODMIOTY UPRAWNIONE DO ZWOLNIEŃ Z ZAJĘĆ SZKOLNYCH

Prawo uzyskania zwolnienia z zajęć szkolnych przysługuje – zgodnie z brzmieniem ministerialnego rozporządzenia – „uczniom uczęszczającym na szkolną naukę religii”, a więc tylko tym, którzy zadeklarowali chęć uczestnictwa w odbywających się w szkole lekcjach religii, oraz którzy należą do religii lub wyznania nakładającego na swoich członków obowiązek uczestnictwa w rekolekcjach wielkopostnych (§10 ust. 1 zd. 1 *in fine*). Oznacza to zatem, że z prawa do zwolnień z zajęć szkolnych nie mogą korzystać uczniowie:

- 1) nieuczęszczający na szkolną naukę religii, choć należący do wyznania lub religii, w których praktykuje się obowiązkowe rekolekcje wielkopostne,
- 2) uczęszczający na pozaszkolną naukę religii (tj. taką, której szkoła nie jest organizatorem), nawet gdy w ich wyznaniu lub religii praktykowane są obowiązkowe rekolekcje wielkopostne,
- 3) uczęszczający na szkolną naukę religii, lecz należący do wyznań lub religii nieznających instytucji rekolekcji wielkopostnych,
- 4) uczęszczający na szkolną naukę religii, lecz należący do wyznań lub religii, w których wprawdzie są organizowane rekolekcje wielkopostne, lecz nie mają one charakteru obowiązkowych praktyk religijnych.

²⁴ Zob. Tunia, *Recepcja prawa*, 187.

Podmiotem prawa do zwolnień z zajęć szkolnych w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych nie są też nauczyciele (inni niż katecheci). Nauczyciele mają – w tym czasie – obowiązek świadczenia pracy, nawet w sytuacji, gdy ze zwolnienia – udzielanego w związku z rekolekcjami – korzystają wszyscy uczniowie szkoły. Obowiązani są stawić się w miejscu pracy i pozostawać do dyspozycji dyrektora szkoły. W sytuacji, gdy w szkole przebywają uczniowie nieuczestniczący w rekolekcjach wielkopostnych, lecz w związku z nimi nie jest możliwe realizowanie przewidzianych planem nauczania zajęć szkolnych, nauczyciele mogą zostać zobowiązani do zapewnienia opieki tymże uczniom²⁵. Nie mają natomiast obowiązku sprawowania opieki nad uczniami uczestniczącymi w naukach rekolekcyjnych. Pieczę nad takimi uczniami sprawują – zgodnie z §10 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia – katecheci²⁶. Zobowiązanie nauczycieli przedmiotów innych niż religia do wykonywania opieki nad uczniami w czasie zajęć rekolekcyjnych, stanowiłoby naruszenie ich prawa do wolności religijnej, zwłaszcza w sytuacji, gdy uczestniczenie w tego rodzaju praktykach powodowałoby opory ze strony ich sumienia²⁷. Art. 53 ust. 6 Konstytucji RP zakazuje bowiem zmuszania kogokolwiek do uczestniczenia lub nieuczestniczenia w praktykach religijnych²⁸. Nie jest zatem dopuszczalne by dyrektor szkoły wydawał nauczycielom innych przedmiotów niż religia, polecenia uczestnictwa w rekolekcjach wielkopostnych.

Odrębną kwestią jest natomiast zapewnienie opieki uczniom w drodze na rekolekcje i z powrotem z rekolekcji. Zgodnie z §2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach²⁹, dyrektor szkoły zapewnia bezpieczne i higie-

²⁵ Zob. Patryk Kuzior, *Organizacja rekolekcji – pytania i odpowiedzi*, https://mroczkowsop.edupage.org/files/Organizacja_rekolekcji_.pdf [dostęp: 1.02.2016].

²⁶ Por. Adam Balicki, „Aspekty prawne organizacji rekolekcji wielkopostnych w kontekście funkcjonowania szkoły”, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 14 (2011): 207-209.

²⁷ Podobnie: Zieliński, „Konstytucyjne granice”, 525.

²⁸ O wolności od przymusu w uzewnętrznianiu i nieuzewnętrznianiu przekonań religijnych zob. Jarosław Szymanek, „Klauzule wyznaniowe w Konstytucji RP”, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 8 (2005): 41 i nn.

²⁹ Dz.U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.

niczne warunki pobytu nie tylko w jej placówce, ale również na zajęciach organizowanych poza obiektami do niej należącymi. Rekolekcje nie są organizowane przez szkołę, co – poza okolicznością wynikającą z art. 53 ust. 6 Konstytucji RP – stanowi również podstawę do uznania, iż nauczyciele nie-katecheci nie mają obowiązku sprawowania opieki nad uczniami w czasie nauk rekolekcyjnych organizowanych przez związki wyznaniowe. Dyrektor szkoły może jednak – w ramach wykonywanego przez nich obowiązku pracy – zobowiązać ich do zapewnienia uczniom bezpieczeństwa w drodze do miejsca rekolekcji, jeśli uczniowie udają się na nie z terenu szkoły, oraz w drodze powrotnej z miejsca rekolekcji do szkoły³⁰. W takim przypadku nie ma podstaw do uznania za dyskryminujące działań dyrektora polecającego nauczycielom nie-katechetom obowiązek sprawowania opieki nad przemieszczającymi się uczniami³¹. Sytuacja taka może zaś mieć miejsce, gdy dyrekcja szkoły nie udzieliła uczniom pełnych trzech dni zwolnienia na udział w rekolekcjach wielkopostnych, lecz jedynie zwolnienia częściowego na czas nauk rekolekcyjnych. Rozwiązanie takie zdaje się być sprzeczne z ministerialnym przepisem, który stanowi o pełnych (kolejnych) trzech dniach zwolnienia. Biorąc jednak pod uwagę, że – w praktyce – zajęcia rekolekcyjne bardzo często zajmują tylko kilka godzin każdego dnia³², Ministerstwo Edukacji Narodowej – w opublikowanych na stronie internetowej – wytycznych, przyjęło, że jeśli program rekolekcji ogranicza się np. tylko do jednej lub dwóch godzin zajęć rekolekcyjnych w ciągu dnia, szkoła – w porozumieniu z organizującymi rekolekcje – może ustalić, że uczniowie uzyskują w tych dniach tylko częściowe zwolnienie z zajęć szkolnych. W pozostałym czasie uczni-

³⁰ Por. Michał Łyszczarz, „Opieka nad uczniami w czasie rekolekcji”, *Dyrektor Szkoły* 3 (2015).

³¹ Sposób zorganizowania tej opieki nad uczniami zmierzającymi ze szkoły na rekolekcje, w zależności od wieku uczniów, powinien być przedmiotem odrębnych ustaleń między organizatorami rekolekcji a szkołą. Por. *Jak powinny być uregulowane kwestie związane z organizacją pracy szkoły w czasie trwania rekolekcji wielkopostnych?*, <http://www.nadzor-pedagogiczny.pl/porada> [dostęp: 30.04.2016].

³² Zwracają na to uwagę m.in.: Zieliński, „Konstytucyjne granice”, 525; Stanisław Janiga, Mirosław Chmielewski, „Rekolekcje szkolne w polskiej praktyce katechetycznej”, *Biuletyn Edukacji Medialnej* 1 (2013): 16.

wie uczestniczą w zajęciach, zgodnie z ustalonym na te dni planem zajęć szkolnych³³.

Dokonując oceny kręgu podmiotów uprawnionych do uzyskania prawa do trzech kolejnych dni zwolnienia z zajęć szkolnych, jak też celu tych zwolnień, stwierdzić trzeba, że uzależnienie tego uprawnienia od wymogu zadeklarowania przez uczniów uczestnictwa w szkolnej nauce religii jest dyskryminujące i narusza konstytucyjną zasadę równości wobec prawa³⁴. Jest niezgodne także z zasadą równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, gdyż stwarza warunki do uzyskania przedmiotowych zwolnień tylko uczniom należącym do wyznań chrześcijańskich, nie dając podobnych uprawnień uczniom należącym do związków wyznaniowych, w których nie są organizowane tego rodzaju praktyki religijne, nawet, gdy w ich wspólnotach wyznaniowej kultywowana jest analogiczna, obowiązkowa forma dni skupienia³⁵. Poza tym samo posługiwanie się przez prawo polskie zwrotem „rekolekcje wielkopostne” postrzegane jest jako naruszające zasadę równouprawnienia związków wyznaniowych oraz zasadę równości wobec prawa³⁶. Jest to bowiem termin nieneutralny, zaczerpnięty z nauki Kościoła katolickiego³⁷, a jego użycie w rozporządzeniu wyklucza możliwość otrzymania zwolnienia z zajęć szkolnych przez uczniów, których religia nie zna instytucji „rekolekcji wielkopostnych”. Istniejące uregulowanie stwarza ponadto sytuację dyskryminacji uczniów

³³ Zob. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Zasady dotyczące organizowania rekolekcji dla uczniów szkół publicznych* z 17 lutego 2016 r., <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/zasady-dotyczace-organizowania-rekolekcji-dla-uczniow-szkol-publicznych.html> [dostęp: 30.04.2016]. Rozwiązanie takie jest korzystne dla funkcjonowania szkoły, zwłaszcza, gdy w danej placówce szkolnej z prawa do zwolnień w celu udziału w rekolekcjach wielkopostnych korzystają uczniowie różnych wyznań, których rekolekcje przypadają w różnych terminach.

³⁴ Podobnie: Mezglewski, „Podstawy prawne rekolekcji”, 26.

³⁵ Zob. Borecki, „Dylematy konstytucyjności”, 70; tenże, „Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji)”, *Studia Prawnicze* 2 (2008): 37.

³⁶ Zob. Mateusz Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Lex 2015, nr 480909.

³⁷ W doktrynie podnosi się, że przepisy rozporządzenia w zasadzie wyłącznie odnoszą się do wyznania rzymskokatolickiego. Zob. Marek Bielecki, „Wolności i prawa konstytucyjne ucznia. Wybrane aspekty”, w: *Współczesne problemy prawa oświatowego*, red. Magdaleny Pyter (Lublin: Elpil, 2009), 63.

nieidentyfikujących się z żadnym wyznaniem³⁸. W doktrynie podnosi się w związku z tym, że przyjęta regulacja sprawia, że szkoły publiczne przystosowują (akomodują) swoją działalność jedynie do wyznań chrześcijańskich³⁹. A nawet, że prawo do korzystania ze zwolnień w celu udziału w rekolekcjach uregulowane zostało w zasadzie wyłączenie w odniesieniu do wyznania rzymskokatolickiego⁴⁰.

Uczestniczenie w religii jako przedmiocie edukacji szkolnej nie powinno być związane z obowiązkiem wykonywania przez uczniów określonych praktyk religijnych. Rekolekcje nie są bowiem elementem edukacji szkolnej prowadzonej w ramach systemu oświaty. Nie powinny zatem stanowić składnika (elementu) szkolnych lekcji religii. Jest to forma praktyk religijnych, których spełnianie regulowane jest prawem wewnętrznym danej wspólnoty wyznaniowej.

5. WNIOSKI KOŃCOWE

Konkludując poczynione wywody należy stwierdzić zatem co następuje.

1. Prawnie nieuzasadnione jest powiązanie udziału w rekolekcjach wielkopostnych z uczestnictwem w nauce religii organizowanej przez szkołę⁴¹.

2. Nieuzasadnione jest uzależnianie otrzymania przez uczniów zwolnienia z zajęć szkolnych od przynależności do określonego związku wyznaniowego, który nakłada na swoich wiernych obowiązek uczestnictwa w rekolekcjach wielkopostnych⁴².

³⁸ Podobnie: Zieliński, „Konstytucyjne granice”, 525; Pilich, „Prawne aspekty nauczania religii”, 50.

³⁹ Zob. Zieliński, „Konstytucyjne granice”, 525; Borecki, „Dylematy konstytucyjności”, 70. Inaczej: Paweł Sarnecki, „Artykuł 53”, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz III*, red. Lech Garlicki (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2003), 9.

⁴⁰ Zob. Bielecki, „Wolności i prawa konstytucyjne ucznia”, 63.

⁴¹ Zob. też: Tunia, *Recepcja prawa*, 185.

⁴² Podobnie: Mezglewski, „Podstawy prawne rekolekcji”, 28-30; zob. też: Tunia, *Recepcja prawa*, 185.

3. Zwalnianie z zajęć szkolnych uczniów określonego wyznania w ściśle określonym celu, dyskryminuje uczniów wyznań niechrześcijańskich oraz uczniów nieidentyfikujących się z żadną religią⁴³.

4. Używanie przez ministerialne rozporządzenie kanonicznego terminu „rekolekcje wielkopostne” zawęża prawo do korzystania ze zwolnień przez uczniów należących do wyznań praktykujących inną formę dni skupienia⁴⁴.

5. Rekolekcje wielkopostne to praktyka religijna, a nie wymóg oświatowy, dlatego – ewentualne prawo do uzyskiwania zwolnień przez uczniów na udział w tych praktykach winno zostać uregulowane nie w prawie oświatowym, lecz w akcie prawnym odnoszącym się do wolności religijnej jednostek⁴⁵. Państwo może stworzyć gwarancje poszanowania tego prawa, jednakże nie na płaszczyźnie przepisów oświatowych, lecz w akcie prawnym dotyczącym gwarancji wolności sumienia i religii.

BIBLIOGRAFIA

- Balicki, Adam. „Aspekty prawne organizacji rekolekcji wielkopostnych w kontekście funkcjonowania szkoły”. *Studia z Prawa Wyznaniowego* 14 (2011): 203-219.
- Balicki, Adam, i Magdalena Pyter. *Prawo oświatowe*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2011.
- Bielecki, Marek. „Wolności i prawa konstytucyjne ucznia. Wybrane aspekty”. W: *Współczesne problemy prawa oświatowego*, red. Magdalena Pyter. Lublin: Elpil, 2009.
- Borecki, Paweł. „Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole publicznej”. *Państwo i Prawo* 7 (2008): 63-72.
- Borecki, Paweł. „Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji)”. *Studia Prawnicze* 2 (2008): 31-39.
- Borecki, Paweł. „Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim”. *Studia z Prawa Wyznaniowego* 10 (2007): 115-159.

⁴³ Podobnie: Zieliński, „Konstytucyjne granice”, 525.

⁴⁴ Podobnie: Pilich, „Prawne aspekty nauczania religii”, 50.

⁴⁵ Zob. Tunia, *Recepcja prawa*, 185.

- Janiga, Stanisław, i Mirosław Chmielewski. „Rekolekcje szkolne w polskiej praktyce katechetycznej”. *Biuletyn Edukacji Medialnej* 1 (2013): 5-21.
- Janiga, Waldemar, i Artur Mezglewski. „Nauczanie religii w szkołach publicznych”. *Roczniki Nauk Prawnych* 9/1 (2001).
- Lyszczarz, Michał. „Opieka nad uczniami w czasie rekolekcji”. *Dyrektor Szkoły* 3 (2015).
- Misztal, Henryk. „Gwarancje prawa międzynarodowego i polskiego w zakresie uprawnień rodziców do religijnego wychowania dzieci”. *Studia z Prawa Wyznaniowego* 1 (2000): 5-20.
- Mezglewski, Artur. „Kwestie problematyczne związane z wprowadzeniem nauczania religii do szkół publicznych w Polsce”. *Prawo – Administracja – Kościół* 3 (2005): 65-88.
- Mezglewski, Artur. „Podstawy prawne rekolekcji szkolnych w polskim systemie oświaty”. *Biuletyn Edukacji Medialnej* 1 (2013): 22-32.
- Mezglewski, Artur. *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009.
- Mezglewski, Artur. „Rozwiązania tymczasowe w zakresie statusu lekcji religii oraz statusu pracowniczego katechetów w roku szkolnym 1990/1991”. W: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. Dariusz Walencik, 187-198. Katowice – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów w Bielski Białej, 2009.
- Mezglewski, Artur. „Usunięcie i przywrócenie nauczania religii do szkół”. W: *Katecheza dzisiaj – problemy prawne i teologiczne*, red. Waldemar Janiga, Artur Mezglewski, 97-198. Krosno–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, 2000.
- Pilich, Mateusz. „Prawne aspekty nauczania religii i krzewienia religijności w szkołach publicznych”. W: *Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym*, red. Tadeusz J. Zieliński. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT, 2012.
- Sarnecki, Paweł. *Artykuł 53. W: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz III*, red. Lech Garlicki. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2003.
- Szymanek, Jarosław. „Klauzule wyznaniowe w Konstytucji RP”. *Studia z Prawa Wyznaniowego* 8 (2005): 5-43.
- Szymanek, Jarosław. „Nauczanie religii w szkole publicznej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (kwestie wybrane)”. W: *Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym*, red. Tadeusz J. Zieliński. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT, 2012.

- Tunia, Anna. „Pielgrzymka jako kategoria wyznaniowa i turystyczna”. W: *Prawne aspekty turystyki pielgrzymkowej*, red. Anna Tunia. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014.
- Tunia, Anna. *Recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.
- Zieliński, Tadeusz J. „Konstytucyjne granice obecności religii w polskiej szkole publicznej”. W: *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. Paweł Borecki, Andrzej Czohara i Tadeusz J. Zieliński. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis, 2008.

EXEMPTION FROM SCHOOL CLASSES IN ORDER TO PARTICIPATE
IN LENT RETREAT AND RESPECT FOR THE RULE OF EQUAL RIGHTS
OF CHURCHES AND OTHER RELIGIOUS ASSOCIATIONS

Summary

The subject of this article is to present the issue of compliance of regulations concerning students' exemptions from school classes in order to participate in Lent retreat with the rule of equal rights of churches and other religious associations. While analyzing these issues the author comes to a conclusion that dependence of obtaining right to exemption from school classes on requirement of pledging participation by students in school religious education is discriminative and violates the constitutional rule of equality towards law and it is not in accordance with the rule of equal rights of churches and other religious associations. Moreover it causes discrimination of students since it creates conditions to obtain subject exemptions only for those students who belong to Christian denominations. The author demands that participation in religious education as a subject of school education shall not be associated with a duty of performing by students particular religious observances as a retreat is not an element of school education conducted within the educational system. The right to possible obtainment of exemptions by students for participation in a retreat should be regulated not in educational law but in a legal act referring to religious freedom of individuals.

Tłumaczenie własne autora

Key words: religious association, freedom of conscience and religion, equal rights, school, student, retreat, religious observances

Słowa kluczowe: związek wyznaniowy, wolność sumienia i wyznania, równouprawnienie, szkoła, uczeń, rekolekcje, praktyki religijne.